שמיני ב

א. כ' הרמב"ם[1]: „הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה[2] כיצד הי' מערה משקין טהורין לתוך כלי טמא כו' הרי העמוד הניצוק טהור ואם קלט מן המשקין הניגרין מן האויר הרי זה שקלט טהור . . בד"א[3] בשעירה מצונן לצונן או מחם לחם או מחם לצונן אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור ונטמאו המשקין הצונן כולן שהוא מערה מהן ונטמא הכלי שמערה ממנו מחמת המשקין שבתוכו שהרי נטמאו, ומפני מה אמרו המערה משקין צונן לחמין חיבור מפני שעשן[4] החמין עולה כתמרות עשן ומתערב בניצוק ובמים שבכלי העליון ומטמא הכלי שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב".

והנה בפירוש המשניות[5] כתב ה־רמב"ם: „לפי שעמוד המשקה אשר יקרא נצוק יתחמם בהיות קצהו בכלי החם, ויעלה ההבל[6] עם הניצוק מתוך הכלי החם הטמא ויחמם המשקה אשר בכלי העליון, וע"כ שב טמא, לפי שההבל החם חבר ביניהם והוא עולה מן הטמא אל הטהור".

וברע"ב למשנה שם[3] פי' „מצונן לחם טמא": שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החמים כמשקה הוא חשוב.

ומשמע לכאורה שישנו חילוק בין ביאור הרמב"ם בפירוש המשניות לביאור הרע"ב: לפי מ"ש הרמב"ם בפיה"מ, אין הדין דטומאה כאן רק מצד נגיעה בלבד, אלא מצד החיבור ביניהם „שההבל החם חיבר ביניהם", ואילו לפירוש הרע"ב אין זה אלא מפני נגיעת הבל התחתון (החשוב כמשקה) בהעליון הצונן[8].

אמנם, מלשון הרמב"ם הנ"ל בספר היד, נראה דנקט אופן שלישי: מסיום דבריו „מפני מה אמרו . . מפני שעשן

---

1) רפ"ז מהל' טומאת אוכלין.

2) טהרות ספ"ח.

3) מכשירין פ"ה מ"י.

4) ובתוי"ט מכשירין שם מעתיק „מפני שעננו . . כתמרות עשן" (ועד"ז בר"ש שבהערה 7). ולכאורה כצ"ל.

5) מכשירין שם. ועד"ז הוא בפי' הרא"ש.

6) בתרגום קאפח: „האדים".

7) ועד"ז הוא בר"ש למכשירין שם, ומוסיף „כדאמרינן לעיל בפרק ב' בזיעת המרחץ", וממשיך שם „לפי שענן החמים עולה כתימרות העשן ומתערב בניצוק ובמים שבכלי העליון ומטמאה שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב" — כלשון הרמב"ם הנ"ל.

8) ראה תויו"ט, דמקשה על פי' הרע"ב והר"ש, דא"כ בלא ניצוק נמי כל שמעלה חום מתחתון לעליון יהא טמא. וכ' „ואולי דא"א בלא ניצוק אבל הרמב"ם פי' כו'". ומשמע דגם לדבריו הוי חילוק בין דברי הרמב"ם והרע"ב (אלא שלדעתו — דברי הרמב"ם במשניות ובס' היד, ענינם אחד). ובמשנה אחרונה שם דפשיטא בלא ניצוק נמי טמא, שהרי הזיעה עולה ומטמא כמשקה עצמו כדתני במתני' דבסמוך כו'. אבל ראה חזון נחום למשניות שם. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתנ"א סנ"ט „לפי שההבל עולה מהתחתון לעליון דרך עמוד הניצוק המחברה" (וראה בהנסמן עה"ג שם). ובפרמ"ג (במשב"ז יו"ד סק"ה סק"ו) כ' דאין כאן מחלוקת בין הר"מ והר"ש והר"ב ד„ע"י הניצוק ההבל עולה למעלה". ע"ש. ועצ"ע.

החמין עולה כו' ומטמא הכלי שהעשן העולה מן החמין משקין הוא חשוב", משמע שדין הטומאה הוא (בעיקר) מצד נגיעת ותערובת[9] העשן (החשוב כמשקין) בהמים שבכלי העליון[10], אבל ממה שכתב "ומפני מה אמרו המערה משקין צונן לחמין חיבור"", ויתירה מזו, בתחילת ההלכה כתב "אבל המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור" — משמע, שגוף הקילוח (ולא רק ההבל — כמ"ש בפיה"מ) הוי חיבור כשמערה מצונן לחמין. וצ"ב, הרי הניצוק אינו חיבור, כמ"ש הרמב"ם בפיה"מ שם[2] בנוגע לקילוח, "שזה העז מוד כולו אינו כדמיון גוף אחד"[11].

ונראה מדבריו, דזה גופא שההבל של התחתון עולה למעלה גורם לכך שהקילוח והניצוק נעשה "כגוף אחד".

חזינן, שיש כאן ג' אופנים — נגיעת התחתון בעליון ע"י ההבל (כפירוש ה־רע"ב); חיבור התחתון להעליון ע"י ה־הבל (כפירוש הרמב"ם בפיה"מ); החיבור ע"י ההבל הוא (לא חיבור של ההבל אלא) של הניצוק בין העליון והתחתון (כפירוש הרמב"ם בס' היד).

והצד השווה שבהם הוא דתתאה גבר[12], שהתחתון פועל בהעליון.

[ועוד להוסיף, ע"פ ביאור הרמב"ם בפיה"מ[3] בדעת ר"ש לענין ניצוק של חם לתוך משקה חם יותר, "ור"ש אומר כי הענין הזה עצמו חייבנו לומר במי ששפך משקה חם טהור בכלי שיש בה משקה טמא יותר חם ממנו, לפי שמן הטמא הזה שהוא יותר חם יעלה הבל רותח עם הנצוק ויוסיף בחמימות המשקה הטהור . . אין הלכה כר"ש לפי שכיון ששניהן חמין ואע"פ שהתחתון יותר חם מן העליון לא[13] יראה לו פעולה ברורה במשקה אשר שופך ממנו" — דמזה מובן, שעיקר פעולת התחתון בהעליון הוא דוקא כשיש בזה פעולה "ברורה" וניכרת].

ב. ויובן זה ע"פ מ"ש הרמב"ם[14] שרוב דיני התורה ניתנו כדי לתקן הדיעות וליישר כל המעשים, וכ"ה בענייננו, דיני ניצוק, שיש בהם הוראה ולימוד ע"ד הרמז בפנימיות הענינים.

---

9) להעיר משו"ע אדה"ז שם (סר"ס מא) "לפי שההבל העולה מהתבשיל להכיסוי הוא מחבר את זיעת הכיסוי עם התבשיל ונעשה כאילו נתערבה הזיעה בתבשיל" (והוא מהרמב"ם בפיה"מ ספ"ה דמכשירין, כנסמן עה"ג).

10) וכדמוכח גם מדברי הר"ש הנ"ל. אבל ב־תויו"ט למשנה שם, שההמשך בלשון הר"ש אינו מדבריו אלא "הם הגהה מאיזה תלמיד שהגיה כן בגליון מועתקים מחבורו של הרמב"ם אח"כ נדפסו בפנים (של הר"ש) בטעות כו'".

11) וראה צ"צ שער המילואים (חידושים לסדר טהרות מס' טהרות שם פ"ח מ"ט) שנסתפק "בהא דתנן הנצוק כו' אינו חיבור אם ר"ל שאינו מחבר דברים זולתו כו' וגם הוא אינו חשוב מחובר לדבר א' זולתו אבל הוא עצמו חבור מראשו לסופו או שגם הוא עצמו אינו חיבור ואנו רואים כל חלקיו כאילו הם מפורדים כו'" [ולהעיר מאלי' רבה (באור הגר"א) טהרות שם. הגהות הרש"ש למכשירין שם מ"ט. טבול יום פ"ב מ"ז ד"ה יעלה. ואכ"מ].

12) ראה תויו"ט מכשירין שם מי"א. תוס' חדשים, חידושי מהרי"ח וחזון נחום שם. פרמ"ג שם. ואכ"מ.

13) ובתרגום קאפח: אין השפעתו ניכרת ב־משקה שהוא יוצק ממנו. ועד"ז הוא לשון הרע"ב למשנה שם.

14) סוף הל' תמורה (וספר קרבנות).

וביאור הדברים:

„עליון" רומז על ה„עליון" האמיתי, הקב"ה שאין עליון ממנו, ו„תחתון" רומז על נבראים, ובפרט עולם הזה הגשמי, שהוא „התחתון במדריגה שאין תחתון למטה ממנו"[15].

וענין „ניצוק" בין העליון להתחתון רומז על החיבור התמידי כביכול של העליון – הקב"ה, עם התחתון – העולם. כלומר: החיבור בין העליון – הבורא, והתחתון – הנבראים, אינו רק בתחילה, בבריאת העולם בששת ימי בראשית, אלא התהוות העולם היא באופן תמידי, וכפי־רוש הבעש"ט[16] עה"פ[17] לעולם ה' דברך נצב בשמים, „דברך שאמרת יהי רקיע[18] . . הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים ל־עולם להחיותם כדכתיב[19] ודבר אלקינו יקום לעולם ודבריו[20] חיים וקיימים לעד", וכפי שהאריך רבינו הזקן בספר התניא[16] בביאור הדבר, שההתהוות היא תמידית, והוא חידוש תמידי מאין ליש, ונמצא שהתחתון (וכן כל העולמות) מחובר עם העליון (הבורא) באופן תמידי.

ומלמדנו דין התורה ש„הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה": חיבור זה של הבורא והנברא אינו אלא בנוגע לענין ההתהוות, אבל לא בנוגע לענין של טומאה וטהרה, כלומר: הכח האלקי שב־נבראים אינו פועל ומשפיע בהם בשייכות לאופן דביקותם בבורא[21], לפי שצ"ל[22] „ובחרת בחיים", עבודת האדם על ידי בחירתו החפשית, שהאדם בעצמו ע"י עבודתו צריך לבחור בחיים ובטוב. ולכן אף שהתחתון מחובר עם העליון, אפשר להיות אצלו מצב של „טומאה", שהוא היפך החיבור עם העליון, וכן לאידך, כדי שיהי' מצב של „טהרה", אין הטהרה נובעת מחיבורו ע"י קילוח העליון, אלא באה ע"י שמתחבר עם העליון בכח עצמו.

וענין זה מרומז בהדין – ש„במה דברים אמורים (שאין הניצוק חיבור) ב־שעירה מצונן לצונן . . אבל . . המערה משקין צונן לחמין חיבור":

החילוק בין צונן לחמין בפשטות הוא, שהדבר כמו שהוא מצד עצמו הוא במצב של צונן, וענין החמימות מורה על תנועה ופעולה בו (ועד שחמין בשלימות מעלה אבעבועות) – וכמו שנראה בפש־טות במים, דמים מן הים ומן הנהר הרי מצ"ע הם צוננין[23], ובכדי שייעשו חמין

15) תניא פל"ו.

16) שער היחוד והאמונה פ"א.

17) תהלים קיט, פט. וראה מדרש תהלים עה"פ.

18) בראשית א, ו.

19) ישעי' מ, ח.

20) ברכות ק"ש.

21) והיינו לפי שהכח האלקי עצמו שבנב־ראים, דביקותו במקורו אינה באופן של „אור" (שהוא בדביקות ממש, שהרי אור הוא גילוי המאור ודבוק במאור תמיד) אלא באופן של „כח", כח נבדל, שבא בהתחלקות כו' (ראה בכ"ז סה"מ תרס"א ע' קצו. סה"מ תרס"ד ע' קלד ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' תרפו. ועוד), ולכן גם הנבראים המתהווים ממנו אינם מרגישים את הכח האלקי המהווה – ע"ד הנ"ל בפנים (והערה 11) שזה שאין הניצוק חיבור הוא לפי שהקילוח „עצמו אינו חיבור. . כל חלקיו כאילו הם מפורדים".

22) נצבים ל, יט.

23) ולהעיר שגם „חמי טבריא" אינם חמים מצד הבריאה עצמה – ראה שבת לט, ס"א (לדעת ר"י – ראה תוד"ה בחמי (חולין ח, א)). סנהדרין קח, א (ופרש"י נח ח, ב). ולהעיר ג"כ שלשני האופנים הנ"ל, סיבת החמימות היא מצד ענין בלתי רצוי

יש צורך בפעולה של חימום – וענינו ברוחניות, שענין החמימות הוא דבר הנעשה ע"י עבודת האדם דוקא, ולולא העבודה, כפי שהבריאה היא מצד עצמה, ה"ז מצב של צונן, ודוקא ע"י עבודה נעשה החיבור מהעליון לתחתון.

ג. והנה ידוע שאף שעבודת האדם היא מצד בחירתו החפשית, מ"מ יש בזה נתינת כח מלמעלה, כמרז"ל[24] אלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו, ולא רק בעצם העבודה, אלא גם לפני העבודה, כמרז"ל עה"פ[25] מי הקדימני ואשלם, ש־יכולת האדם לקיים מצוות באה מהקב"ה.

ויתירה מזו: כיון ש„למעשה ידיך תכסוף"[26], נמצא, שסיבת הבריאה וכל בריאת האדם הוא מפני כוסף ותשוקת הקב"ה לעבודת האדם, וכיון שזוהי כוונת הקב"ה בבריאת העולם, הרי מובן, שאי אפשר שכוונת הקב"ה לא תושלם ח"ו [ועוד זאת, הרי למעלה „אין כח חסר פועל"[27], ומזה מובן, דכיון שכוונת הבריאה היא כוסף הקב"ה לעבודת התחתון, הרי נעשית כן בפועל].

וזהו הפירוש הפנימי ד„ניצוק אינו חיבור" – שעזר הקב"ה לעבודת האדם, אינו בגילוי, ואינו נרגש בהאדם, בכדי שתהי' האפשריות לבחירה חפשית, שעבו־דתו תהי' בבחירתו החפשית ובכח עצמו.

אבל לאחרי עבודת האדם, נעשה החיבור עם העזר וסיוע מלמעלה, שנת־גלה שגם עבודה זו שייכת להעזר וההמשכה מלמעלה.

ונמצא, שבעבודת האדם וחיבורו עם ה„עליון" יש בכללות ג' דרגות ושלבים:

כפי שהוא בגלוי, דמה שנראה ונגלה הוא עבודת האדם בכח עצמו ומצד בחירתו החפשית ואין נראה בזה חיבור ושייכות עם נתינת כח מלמעלה;

לאח"ז מתגלה הפנימיות שבזה, ש־עבודתו היתה על ידי נתינת כח של הקב"ה שנתלבשה בו, והיינו שיש חיבור בין עבודתו עם העזר של הקב"ה מלמע־לה;

ואח"כ נתגלה עוד יותר, שעבודת ה־אדם היא היא כל מציאותו ובריאתו, ועד שאי אפשר להיות באופן אחר, כיון שכל סיבת בריאתו היא מפני ש„למעשה ידיך תכסוף" (וכפי שהביא רבינו הזקן להלכה בהלכות תלמוד תורה שלו[28] ש„לא ידח ממנו נדח"[29], כי כל ישראל סופו לעשות תשובה[30]).

אלא שזה גופא מתגלה ע"י עבודת האדם דוקא, דאף שכוונת הקב"ה מוכרחת לבוא בפועל, ועד ש„אין כח חסר פועל", הרי זהו כפי שה„פועל" כלול בה„כח"; וגילוי ענין זה במעשה בפועל הוא ע"י עבודת האדם (בפועל)[31].

(פיתחא דגיהנום: מבול). ועפ"ז י"ל דשניהם שייכים לעבודת האדם. וראה לקמן סעיף ד.

24) סוכה נב, ריש ע"ב.

25) איוב מא, ג. ויק"ר פכ"ז, ב.

26) איוב יד, טו. וראה שמו"ר ספל"ו. ויק"ר פל"א, ג. של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). עבוה"ק חלק העבודה בתחלתו. ועוד.

27) פרדס שי"א פ"ג. – הובא ונתבאר ב־סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א. המשך תרס"ו ע' ה ואילך. קלט ואילך. ד"ה שובה אעת"ר (ריש ע' טז) ואילך.

28) פ"ד ס"ג.

29) ש"ב יד, יד (בשינוי לשון).

30) תניא ספל"ט (נד, ר"ע"א).

31) ראה לקו"ש ח"ט ע' 192 ואילך. ח"כ ע' 283 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' ו ואילך.

ויש לומר, שהם הג' האופנים בדין צונן בחם שנת"ל:

לפי' הרע"ב, שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן, היינו שכולו נעשה מצד עבודת ועליית התחתון לעליון (ואין כאן חיבור עם העליון) – ופירוש זה מדגיש ענין הבחירה חפשית שבעבודת האדם, שהיא כולה עבודה בכח עצמו:

פירוש הרמב"ם בפירוש המשניות, שעליית ההבל החם פועלת החיבור עם העליון (ולא רק שהתחתון נוגע בהעליון) – מדגיש, שעבודת התחתונים פועלת החיבור עם העזר והכח שלמעלה, שנרגש שעבודת האדם היא בכח ה„עליון", העזר מלמעלה.

ודברי הרמב"ם בס' היד „הרי הניצוק חיבור" מדגישים עוד יותר, שעל ידי ה־עבודה (החמימות) של התחתון מתגלה שסו"ס כ"ז הוא ענינו של הניצוק גופא, היינו הכח האלקי המחייהו (כנ"ל), כי כל בריאתו והתהוותו ע"י הקב"ה היתה מ־לכתחילה לכוונה זו, החידוש והפעולה דעבודת האדם, „למעשה ידיך תכסוף".

ד. אמנם צריך להבין: ההלכה ש„ה־מערה משקין צונן לחמין חיבור" נאמרה לענין הטומאה – „המערה משקין טהורין צונן לתוך משקין טמאין חמין הרי הניצוק חיבור ונטמאו המשקין", ומהו ענינו ברוחניות?

[ואף שע"י פעולת האדם היפך רצון ה' הרי הוא פועל ירידה וגלות גם לבחי' הניצוץ האלקי שבו ושבעולם, וכמו ש־האריך רבינו הזקן באגרת התשובה (בס' התניא)[32], ד„יעקב חבל נחלתו כתיב[33],

עד"מ כמו החבל שראשו א' למעלה וראשו השני למטה, אם ימשוך אדם בראשו השני ינענע וימשך אחריו גם ראשו הראשון כו' וככה ממש בשרש נשמת האדם ומקורה מבחי' ה"א תתאה . . הוא ממשיך ומוריד השפעתה על ידי מעשיו הרעים ומחשבותיו עד תוך היכלות הסט"א כביכול",

הרי כ"ז אינו ענין של חיבור, אלא אדרבה, שהוא מוריד ומפסיק כביכול השפעת ה"א תתאה ממקומה].

והביאור בזה:

הרמז בפרט זה הוא – שעיקר ושלימות החמימות היא ע"י הפיכת[34] ענינים בלתי טהורים, משקין טמאין חמין, לטהרה וקדושה – שזה נעשה ע"י עבודת התשובה.

וההסברה בזה:

נת"ל שענין החמימות מורה על עבודת האדם, ועיקר עבודת האדם בכח עצמו ומצד עצמו הוא בעבודת התשובה:

צדיקים הדבוקים באלקות ועבודתם היא על ידי שמרגישים אלקות – הרי אין העבודה מצד עצמם כ"כ, כ"א מצד הגילוי מלמעלה:

משא"כ בעלי תשובה, שהתשובה באה לא על ידי גילוי אור, שהרי הבע"ת לפני תשובתו הי' מרוחק מאלקות, ואינו שייך לגילוי אור, אלא היא מצד הבע"ת גופא[35], ועד"ז עבודתו גם לאחרי שעשה תשובה, שעיקרה מצד עצמו ובכח עצמו, כדאיתא בזהר[36] דבע"ת משכין לי' בחילא

32) פ"ו.
33) האזינו לב, ט.
34) ראה לעיל סוף הערה 23.
35) ראה לקו"ש ח"ט ע' 63 ואילך. ובכ"מ.
36) זח"א קכט, ב.

יתיר (שיש לומר הפירוש בזה, שזהו מצד העילוי דעבודה בכח עצמו, שהוא חיל שלהם), לכן דוקא עבודה זו יש בה ענין החמימות ביותר.

ואז נעשה החיבור האמיתי ובתכלית השלימות עם למעלה, וכידוע[37] דהנשמה כפי שהיא למעלה היא במדריגת צדיק, וע"י ירידתה למטה היא מגיעה למעלת בעל תשובה, דבמקום[38] שבע"ת עומדין אין צד"ג יכולים לעמוד בו, ועד שגם צדיקים צריכים לעשות תשובה, כי ע"י ענין התשובה נתגלה שורש האמיתי של הנשמה, "והרוח[39] תשוב אל האלקים אשר נתנה"[40],

ותכלית השלימות היא, שגם הצדיקים יזכו למעלת התשובה[41], משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא[42].

(משיחת ש"פ תצא, תשמ"ח)

---

37) לקו"ת בלק עג, סע"א ואילך (ושם, שזהו "התירוץ האמיתי" למה ירדה הנשמה לעוה"ז). וראה מאמרי אדה"ז פרשיות (ח"ב ע' תשכז) "וכל אדם נברא להיות בע"ת אפילו לא עבר שום עבירה מימיו".

38) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

39) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ר"פ האזינו (עא, ג) ובכ"מ שזהו "עיקר התשובה".

40) וראה בארוכה סה"מ מלוקט (ח"א ע' רעו ואילך. לקו"ש ח"כ ע' 279 ואילך) דשרש הנשמות בעצמותו, כמארז"ל במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים (רות רבה רפ"ב) – הוא מצד ידיעתו ית' שתהי'-אח"כ-ירידתן-למטה וישלימו-הכוונה וכו', אבל זהו בכח, ותכלית העילוי והכוונה הוא הבפועל, שנעשה על ידי ירידתה למטה ומשלימים הכוונה שנעשים בבחי' בעלי תשובה. וראה שם הערה 47.

41) ל' הלקו"ת שמע"צ צב, ב.

42) מאמר הזהר (הובא בלקו"ת שמע"צ שם. שה"ש נ, סע"ב. מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"ב ע' תקלד ואילך. וראה זח"ג קנג, ב).